

Research Paper

An Investigation of Iranological Trends in Orientalist Scholarship Based on Al-Badawi's Comprehensive Dictionary of Orientalists

Ahmad Gharace Sultan Abadi*^{ID}

Associate Professor of Department of Quranic and Hadith Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Vali-Asr University, Rafsanjan, Iran. E-mail: ah.gharace@vru.ac.ir

Received: 2025/05/25 Accepted: 2025/08/15 PP 4-24

Abstract

Iranological studies by Western orientalists, motivated by diverse scientific, political, and cultural factors, have long been a significant field within Orientalism. The present study, using *Al-Mu'jam al-Kāmil lil-Mustashriqīn (The Comprehensive Dictionary of Orientalists)* by the Egyptian scholar 'Abd al-Raḥmān Al-Badawī as its primary source, and employing a descriptive-analytical methodology, examines the nature of Iranological trends and activities among orientalists as documented in this notable work. Addressing the central question of Al-Badawī's approach to introducing Iranologists, the study seeks to reconstruct the various aspects of their Iranophilia, scholarly engagement, political involvement, and linguistic interests as reflected in biographical entries. From a comparative perspective, the study also analyzes instances of emphasis or omission in Al-Badawī's portrayal of key aspects of Iranologists, revealing incomplete or selective information. The findings show that Al-Badawī primarily highlights orientalists who were actively involved in Iranology for reasons such as academic training, travel to Iran, translation of Persian texts, diplomatic service, or personal interest in Iranian mystical literature. This indicates that Al-Badawī's dictionary, in addition to documenting, implicitly conveys evaluative judgments about Iranologists, which appears to require critical and comparative interpretation.

Keywords: Iranology, orientalists, Al-Mu'jam al-Kāmil lil-Mustashriqīn, 'Abd al-Raḥmān Al-Badawī.

Citation: Gharace, Sultan Abadi Ahmad. (2026). *An Investigation of Iranological Trends in Orientalist Scholarship Based on Al-Badawi's Comprehensive Dictionary of Orientalists*. Journal of Historical and Literary Iranology, 1 (1), 4-24.

© The Author(s).

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan.

DOI: <http://doi.org/10.22072/hli.2026.734951>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Iranology-the academic study of Iran's culture, history, and civilization-developed primarily through the efforts of Western orientalists. In particular, the earliest traces of systematic inquiry into Iranian civilization can be found through the scholarly works of these researchers. This study focuses on identifying the epistemological orientations of orientalists toward Iranian culture and civilization, particularly as reflected in biographical and encyclopedic sources.

Given the vast scope of the subject and the extensive corpus of orientalist literature, this study narrows its scope to *Al-Mu'jam al-Kāmil lil-Mustashriqīn* by 'Abd al-Raḥmān Al-Badawī. The central question the present study aims to answer is: *What approach did Al-Badawī adopt in portraying orientalists' engagement with Iranian civilization, and what motivations and objectives underpinned their scholarly activities?*

Iranology is defined as the scholarly study of Iranian history, civilization, and culture (Āshūrī, n.d.: 7), which gained formal academic status in Western universities in the modern era. Orientalists, broadly defined as Western scholars interested in the cultures, literatures, histories, and civilizations of the East-from the Indian Ocean to North Africa-operated under diverse motivations, including missionary, colonial-political, and scientific-research objectives ('Alī al-Ṣaghīr, 1420H: 13-17).

Unlike earlier biographical works such as Abū al-Qāsim Suhayb's *Dictionary of Orientalists* (1938) and Najīb al-'Aqīqī's *Al-Mustashriqūn*, Al-Badawī's dictionary has not been studied for its specific presentation of Iranological trends. This study thus represents a novel contribution, offering the first systematic examination of Al-Badawī's intellectual framework in depicting Iranologists, thereby enhancing understanding of both the orientalists themselves and Al-Badawī's role in shaping contemporary perceptions of Iran within modern Orientalism.

Methodology

This study uses a descriptive-analytical and comparative methodology. The primary corpus is *Al-Mu'jam al-Kāmil lil-Mustashriqīn* by 'Abd al-Raḥmān Al-Badawī, which contains biographical entries on over 250 prominent orientalists. This study was conducted through the following procedure:

1. Systematic extraction of data from entries related to scholars identified as having Iranological activities.
2. Categorization of their motivations and activities into thematic domains:

scientific-cultural, linguistic, political-strategic, philosophical-personal, and diplomatic.

3. Comparative analysis with external scholarly sources (e.g., *Encyclopaedia of Islam*, Goldziher's works, post-orientalist critiques) to assess the completeness and bias in Al-Badawī's portrayals.
4. Critical interpretation of omissions, emphasis, and evaluative language in biographical entries to uncover implicit ideological or methodological trends.

The study also incorporates content analysis of translated works, travelogues, and academic publications cited by Al-Badawī to contextualize the scholarly works of selected Iranologists.

Results

The analysis indicates that orientalists' engagement with Iran was motivated by the following:

1. Scientific and Cultural Motivations: Many orientalists were drawn to Persian literature (e.g., *Shāhnāmeḥ*, *Masnavī*, Hāfiz), Islamic philosophy (Avicenna, Naṣīr al-Dīn Ṭūsī), and Sufism. Edward Browne's *A Year Among the Persians* is an example of immersive fieldwork combined with linguistic analysis.
2. Linguistic Interests: The Indo-European affinity of Persian attracted linguists like William Jones, who analyzed Persian prosody, and Friedrich Rückert, who compiled Persian grammars.
3. Political and Strategic Interests: European powers (Britain, France, Germany) deployed diplomats-scholars such as Baron de Bode, Friedrich Rosen, and Charles Defrémery, who produced reports, travelogues, and manuscript catalogs during their service in Iran.
4. Philosophical and Mystical Inclinations: Scholars like Louis Massignon and Henri Corbin were deeply influenced by Iranian Sufism and Illuminationist philosophy (*Ishrāq*), with Corbin's *Le Shī'isme en Iran* repositioning Iran as a living center of spiritual wisdom.
5. Diplomatic and Institutional Roles: Positions in embassies or academic chairs (e.g., at Collège de France, SOAS, Berlin University) enabled sustained scholarly engagement.

A comprehensive table in the original article lists 45 orientalists with their roles and Iranological activities, demonstrating the breadth of their contributions—from translating classical texts to editing manuscripts and conducting linguistic fieldwork.

Discussion and Conclusion

The study confirms that Iranology was a complex, multidimensional enterprise among orientalists, developed by intersecting scientific, political, linguistic, and personal motivations. Al-Badawī's dictionary serves as a crucial reference for identifying key figures in this field, yet it is not a neutral document. The variation in depth and emphasis across entries suggests an implicit hierarchy of value, where scholars with direct engagement (e.g., travel, translation, fieldwork) are more thoroughly documented than those with indirect contributions.

Notably, Al-Badawī underrepresents methodological innovations (e.g., Browne's ethnography, Corbin's hermeneutics) and critical perspectives on colonialism, indicating a traditional, biography-centered approach that lacks analytical depth. Compared to modern post-orientalist scholarship, Al-Badawī's work reflects the limitations of conventional encyclopedic writing in the Islamic intellectual tradition. Nonetheless, the dictionary remains invaluable for reconstructing the intellectual history of Iranology. This study argues that a critical re-reading of such sources is essential for the decolonization and indigenization of Iranian studies globally. Future research should include comparative studies of Western and Islamic encyclopedias on Iran, as well as methodological critiques of biographical dictionaries in Orientalism.

Funding

This is an independent academic work, conducted without institutional sponsorship.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

مقاله پژوهشی

گرایش‌های ایران‌شناسی خاورشناسان بر اساس فرهنگ کامل خاورشناسان بدوی

احمد قرائی سلطان آبادی*^{ID}

دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ولی‌عصر (عج) رفسنجان، رفسنجان، ایران، رایانامه: ah.gharaee@vru.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۴ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۴ صص ۴-۲۴

چکیده

یکی از مهم‌ترین و سودمندترین سیاست قاجارها، فروش ایالات و ولایات بود. در این نوع سیاست، به مزایده گذاشتن مطالعات خاورشناسان درباره فرهنگ‌ها و تمدن‌های شرقی، با انگیزه‌های گوناگون علمی، سیاسی و فرهنگی، همواره موضوعی مهم در حوزه شرق‌شناسی بوده است. در این میان، فرهنگ و تمدن ایران اسلامی به دلایلی چون پیشینه تاریخی، زبان و ادبیات غنی، و موقعیت ژئوپلیتیکی، توجه بسیاری از خاورشناسان را جلب کرده است. این پژوهش با تکیه بر کتاب «فرهنگ کامل خاورشناسان» اثر عبدالرحمان بدوی و با روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی نوع گرایش‌ها و فعالیت‌های ایران‌شناسانه مستشرقانی می‌پردازد که بدوی در اثر خود به آن‌ها اشاره کرده است. در راستای پاسخ به این پرسش که بدوی با چه رویکردی به معرفی ایران‌شناسان پرداخته است، مقاله تلاش دارد تا وجوه ایران‌دوستی، علمی، سیاسی و زبانی آنان را در شرح‌حال‌های ارائه‌شده بازبایی کند. همچنین با نگاه تطبیقی، برخی موارد توجه یا بی‌توجهی بدوی نسبت به ابعاد مهم در معرفی ایران‌شناسان بررسی شده و نشان داده شده است که در برخی نمونه‌ها، اطلاعات ناکامل یا گزینشی ارائه شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بدوی آن دسته از خاورشناسانی را معرفی کرده است که به دلایل مختلف نظیر تحصیلات دانشگاهی، سفر به ایران، ترجمه متون فارسی، شغل سفارت یا علاقه به ادبیات عرفانی ایرانی، در حیطه ایران‌شناسی فعال بوده‌اند. این تحلیل نشان می‌دهد که فرهنگ بدوی علاوه بر مستندسازی، حامل داوریهایی ضمنی نیز درباره ایران‌شناسان است که نیازمند تفسیر تطبیقی و نقادانه است.

واژه‌های کلیدی: ایران‌شناسی، خاورشناسان، فرهنگ کامل خاورشناسان، عبدالرحمان بدوی.

استناد: قرائی سلطان آبادی، احمد (۱۴۰۴). گرایش‌های ایران‌شناسی خاورشناسان بر اساس فرهنگ کامل خاورشناسان بدوی، مجله ایران‌شناسی تاریخی و ادبی، ۱ (۱)، ۴-۲۴.

۱. مقدمه

ایران‌شناسی یا مطالعه و شناخت ایران به عنوان یک سرزمین دارای فرهنگ و تمدن بزرگ، دانش جدیدی است که بیشتر از ناحیه خاورشناسان غربی مورد توجه قرار گرفته است. لذا می‌توان با تاریخ‌گذاری دقیق در زمینه اولین فعالیت‌ها و اقدامات خاورشناسان، ردپایی از نخستین انگاره‌ها و برنامه‌ها و فعالیت‌های مربوط به شناخت ایران و فرهنگ و تمدن کهن آن را نزد محققان دانشگاه‌های غربی به دست آورد. آنچه در این راستا برای پژوهش حاضر اهمیت بیشتری دارد، شناسایی نوع دیدگاه‌های شکل گرفته در میان خاورشناسان نسبت به فرهنگ و تمدن ایران زمین است و این کار را می‌توان به شکل روشمند در مجموعه آثار و نوشته‌های برجامانده از آنان و نیز دایره‌المعارف‌ها و فرهنگ‌نامه‌هایی که به بیان شرح حال، زندگی و معرفی آثار و فعالیت‌های علمی آنها پرداختند، دنبال کرد.

با توجه به گستردگی این موضوع یعنی شناخت نوع دیدگاه‌ها و رویکردهای خاورشناسان و لزوم مراجعه و مطالعه همه کتاب‌ها و مجلات منتشر شده در زمینه تحقیقات مستشرقان، در این پژوهش به کمک فرهنگ کامل خاورشناسان اثر عبدالرحمان بدوی، نویسنده مشهور مصری سعی خواهد شد به این پرسش اصلی پاسخ داده شود که در نگاه و روش عبدالرحمان بدوی به عنوان نویسنده آن فرهنگ، خاورشناسان با چه رویکرد و دیدگاهی به تحقیق درباره فرهنگ و تمدن ایران زمین همت گماشتند و چه اهداف و انگیزه‌هایی از کار خود داشتند؟ به عبارت دیگر، خاورشناسان در مواجهه با فرهنگ و تمدن ایران اسلامی چه گرایش و رفتاری از خود نشان داده و چه اقداماتی در راستای شناخت و تعامل بهتر با آن از خود بروز دادند؟

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ایران‌شناسی^۱ موضوعی به نام تاریخ و تمدن و فرهنگ ایرانی را مطالعه می‌کند (آشوری، بی تا: ۷) که با توجه به تحولات گسترده علمی در جهان غرب در قرون اخیر، این موضوع به صورت رسمی و آکادمیک در دانشگاه‌های غربی رواج پیدا کرد و گروه بسیاری از خاورشناسان، مطالعه و شناخت فرهنگ و زبان و تمدن ایران زمین را به عنوان رشته علمی و زمینه تخصصی خود انتخاب کردند که از آن‌ها با عنوان ایران‌شناس یاد می‌شود.

خاورشناسان، آن دسته از محققان غربی هستند که علاقه‌مند به مطالعه و بررسی در فرهنگ و ادبیات و تاریخ و تمدن سرزمین‌های شرقی از جنوب اقیانوس هند تا شمال آفریقا هستند که معمولاً اهداف و انگیزه‌های مختلفی از قبیل انگیزه‌های تبلیغی و تبشیری، سیاسی-استعماری و علمی-تحقیقاتی دارند

1. Iranology

(نک. علی‌الصغیر، ۱۴۲۰ق: ۱۳-۱۷). خاورشناسان نه تنها با اهداف علمی، بلکه با چارچوب‌های فرهنگی، سیاسی و گاهی ایدئولوژیک نسبت به شرق عمل کرده‌اند. این تفاوت در رویکرد منجر به نتایج متفاوت در تفسیر فرهنگ، ادبیات، تاریخ و تمدن ایران شده است. در همین راستا، این فرضیه هم مطرح است که نوع دیدگاه‌ها و داوری‌های غربی‌ها درباره ایران یکسان نبوده و هر یک از زاویه خاص و با اهدافی از قبل تعیین شده به بررسی و تحقیقات نظری و میدانی پرداخته و نتایج تحقیقات خود را در کتاب‌ها و مجلات علمی چاپ و نشر داده‌اند.

از حیث سابقه موضوع، تحقیقات بسیاری در دو حوزه ایران‌شناسی و خاورشناسی به صورت فرهنگ‌نامه یا دایره‌المعارف انجام شده است، برای نمونه ابوالقاسم سحاب، در سال ۱۳۱۷ش، کتاب فرهنگ خاورشناسان را در شرح حال و خدمات حدود ۹۶ نفر از دانشمندان ایران‌شناس و مستشرقین نگاشت، یا نجیب‌العقیقی کتاب المستشرقون را به همراه پاره‌ای از مباحث تاریخی قبل و بعد از اسلام تا دوران نهضت علمی اروپا به بعد نوشت و در آن شرح حال و معرفی آثار حدود ۴۰۰ خاورشناس را گرد آورده است. در قرن اخیر تحقیقات زیادی در خاورشناسی یا استشرق به طور خاص در حوزه فرهنگ و تمدن ایران و اسلام انجام شده است که محل مراجعه و استفاده بسیاری از پژوهشگران هستند، اما تحقیق مستقلی که به کشف و شناسایی نوع‌گرایش‌های ایران‌شناسی خاورشناسان در فرهنگ کامل خاورشناسان اثر عبدالرحمان بدوی پرداخته باشد، شکل نگرفته است، از همین رو، می‌توان این تحقیق را از این جهت نو دانست که با تمرکز بر سنت فرهنگ‌نویسی در جهان اسلام کوشیده است تا مسلمانان را از نوع اندیشه‌ها و سبک زندگی و گرایش‌ها و فعالیت‌های متنوع خاورشناسان در محدوده سرزمین‌های اسلامی و در این میان، ایران اسلامی مطلع سازد. به‌علاوه تلاش دارد تا ضمن استخراج داده‌ها از کتاب بدوی، تحلیلی از انگیزه‌ها، گرایش‌ها، و فعالیت‌های مستشرقان ایران‌شناس ارائه دهد. از حیث نوآوری، این تحقیق نخستین مطالعه‌ای است که با تمرکز بر فرهنگ‌نگاری بدوی، به بررسی ساختار فکری او در معرفی ایران‌شناسان می‌پردازد. در نتیجه، این پژوهش نه تنها شناخت دقیق‌تری از شخصیت‌های ایران‌شناس به دست می‌دهد، بلکه سهم عبدالرحمان بدوی در بازنمایی چهره ایران در خاورشناسی معاصر را نیز بررسی می‌کند.

۳. شناخت اجمالی فرهنگ کامل خاورشناسان و نویسندگان آن

عبدالرحمن بن بدوی در روستای شریاص (دمیاط مصر) به دنیا آمد. او مقطع کارشناسی خود را در سال ۱۹۳۴ در مدرسه السعیدیه، یکی از معتبرترین مدارس مصر، به پایان رساند و در امتحانات سراسری

کشور، رتبه دوم را کسب کرد. در سال ۱۹۳۴ به دانشکده ادبیات رشته فلسفه در دانشگاه قاهره راه یافت، طه حسین وی را برای مدت ۴ ماه در سال ۱۹۳۷ برای فراگیری زبان آلمانی و ایتالیایی به آلمان و ایتالیا فرستاد، عبدالرحمان در همان سال به قاهره برگشت و در مه ۱۹۳۸ با درجه لیسانس ممتاز و عالی از کالج فلسفه فارغ‌التحصیل شد.

بعد از اتمام تحصیلات دانشگاهی، از طرف دانشگاه قاهره به عنوان استادیار به کار گمارده شد، تا اینکه وی توانست دکترای خودش را در سال ۱۹۴۴ از دانشگاه قاهره که در آن زمان به نام دانشگاه ملک فؤاد شناخته می‌شد، دریافت نماید. عنوان رساله دکتری وی عبارت بود از «الزمان الوجودی» که طه حسین با نوشتن یک یادداشت روی آن در ۲۹ مه ۱۹۴۴ گفت: «برای اولین بار ما نظاره‌گر فیلسوفی مصری هستیم». عبدالرحمن بدوی در این کتاب در مورد مرگ در فلسفه هستی و زمان هستی به بحث و بررسی پرداخته است. او به خوبی به زبان‌های فرانسوی، آلمانی، ایتالیایی، اسپانیایی، یونانی، لاتینی، انگلیسی، فارسی و عربی صحبت می‌کرد.

بدوی به عنوان یک استاد سیار در تعدادی از دانشگاه‌های دنیا تدریس می‌نمود، از جمله از ۱۹۴۷ تا ۱۹۴۹ در تعدادی از دانشگاه‌های لبنان، در سال ۱۹۶۷ در قسمت پژوهش‌های اسلامی در دانشکده ادبیات دانشگاه سوربون فرانسه، بین سال‌های ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۳ در دانشگاه لیبی در بن‌غازی، در سال‌های ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۴ در دانشکده الهیات و علوم اسلامی دانشگاه تهران و بین سال‌های ۱۹۷۴ تا ۱۹۸۲ استاد فلسفه معاصر، منطق، اخلاق و تصوف در دانشکده ادبیات دانشگاه کویت تدریس نمود و در نهایت بعد از سال‌ها تدریس در پاریس مستقر و ساکن گردید.

حضور اساتید غربی همچون الکساندر کویره، الکساندر لالاند، پل کراوس و لویی ماسینیون در دانشگاه الأزهر که کرسی تدریس داشتند، سبب شد که بدوی علاوه بر شیوه‌های جدید پژوهش (به‌ویژه روش نقد تاریخی و فیلولوژیک) زبان‌های انگلیسی، آلمانی، فرانسوی، اسپانیولی و ایتالیایی را نزد آنان فرا گیرد. همین امر موجب شد تا بدوی در موقعیتی ممتاز قرار گرفته و مطالعه آثار دیگر فرهنگ‌ها و ادیان برای او آسان شود (تمدن، ۱۳۹۹: ۶۷).

کتاب *موسوعه المستشرقین* را الموسسه الجامعیه للدراسات و النشر و التوزیع لبنان-بیروت در یک جلد و در ۶۴۰ صفحه چاپ کرده است. شکرالله خاکرند این کتاب را با عنوان «فرهنگ کامل خاورشناسان» به فارسی ترجمه و دفتر تبلیغات اسلامی قم آن را در سال ۱۳۷۴ به چاپ رساند. بدوی در این کتاب بیش از ۲۵۰ نفر از مهم‌ترین مستشرقان و متفکران غربی که در زمینه شناخت اسلام و کشورهای اسلامی فعالیت داشته‌اند را بر اساس نام مؤلف و به‌صورت الفبا و اجمالی معرفی می‌کند. او

در این کتاب سیر زندگی مستشرقان بر اساس سال و مهم‌ترین دیدگاه آنان در مورد مسلمانان و تاریخ اسلام و آموزه‌های مختلف اسلامی بیان می‌کند و در انتهای معرفی هر شخصیت، منابع انگلیسی که از آن استفاده کرده است را بیان می‌کند. بدوی مستشرقان زیادی مانند: آربری، آرنولد، ابل، لئو اشتراوس، آلا، اشنوور، پالمر، براون، برنییه، برتلس، گودلدزبهر، جولپوس، دوجا، تئودور نوئدکه، پوستل، سابدرا، شاخت، روکرت، رینو، لافونته، کولان، کاله، لویی ماسینیون، مونتانی، مورتس، مینورسکی، هورتن و برخی دیگر را آورده است (نک. تمدن، ۱۳۹۹: ۶۵-۶۷).

نکته قابل توجه این است که بدوی در معرفی افراد، برخی چهره‌ها را با اطلاعات دقیق و برخی دیگر را به اختصار یا حتی با حذف برخی جنبه‌ها معرفی کرده است. همین مسئله، که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود، می‌تواند نشان‌دهنده داورهای ضمنی یا اولویت‌های ذهنی او باشد. از این رو، بررسی این فرهنگ‌نامه، تنها از منظر اطلاع‌رسانی نیست، بلکه تحلیل ساختار فکری و داورهای مؤلف در انتخاب، برجسته‌سازی یا نادیده‌انگاری ویژگی‌های خاورشناسان ایران‌گرا را نیز در بر می‌گیرد.

۴. نوع مسئولیت‌ها و فعالیت‌های خاورشناسان در زمینه ایران‌شناسی

بر اساس بررسی دقیق شرح حال هر یک از خاورشناسان در مجموعه فرهنگ کامل خاورشناسان، اطلاعاتی به دست آمد که مرتبط با نوع فعالیت‌های ایران‌شناسی پاره‌ای از آن‌هاست که از یک سو، بنا بر علل و عواملی به تاریخ و فرهنگ و تمدن ایران اسلامی توجه نشان داده‌اند و از سوی دیگر بنا بر موقعیت و علاقه و مأموریت‌های خود دست به کار تألیف و تحقیق و چاپ و نشر کتاب‌ها و مجموعه‌هایی زدند که کاملاً با فرهنگ و ادبیات و تمدن ایران زمین ارتباط دارند. دایره فعالیت آن‌ها با توجه به اطلاعاتی که بدوی در کتاب خود بیان داشته تا حد زیادی گسترده است، به نحوی که بسیاری از آنها گویی چاره‌ای نداشتند که برای برقراری ارتباط و کسب اطلاعات از اوضاع و شرایط فرهنگی و علمی و سیاسی اجتماعی ایران زمین از هر زمینه و اسباب و ابزار و روش‌هایی همچون مطالعه آثار و منابع تاریخی و باستان‌شناسی و دیوان شاعران و ترجمه کتب و یادگیری زبان فارسی و... کمک بگیرند تا میزان شناخت و آگاهی خود را از چند و چون اوضاع و احوال حاکم بر سرزمین ایران بیشتر کنند.

نکته کلیدی اینجاست که بدوی اگرچه به صورت الفبایی به معرفی این افراد پرداخته، اما تفکیکی تحلیلی از گرایش‌های آنان ارائه نمی‌دهد. در این پژوهش تلاش شده است تا با تفکیک این افراد، الگوهای مشترک فعالیت‌های ایران‌شناسی و علل و عوامل گرایش آنان به فرهنگ و تمدن ایران زمین شناسایی و تحلیل شود که در زیر به مهم‌ترین آنها پرداخته می‌شود:

۴-۱. دلایل علمی و فرهنگی

بسیاری از خاورشناسان به واسطه آشنایی با ادبیات فارسی، فلسفه اسلامی، زبان‌های کهن ایرانی و عرفان اسلامی، به ایران علاقه‌مند شدند. آثاری چون *شاهنامه فردوسی*، *مثنوی معنوی مولوی*، *دیوان حافظ*، و *رسائل ابن سینا* و *خواجه نصیرالدین طوسی*، توجه آنان را به‌ویژه در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم به خود جلب کرد. برای نمونه، ادوارد براون با نگارش کتاب *تاریخ ادبیات ایران و یک‌سال در میان ایرانیان*، نه‌تنها مستندات عینی از فرهنگ و زبان فارسی به دست داد، بلکه تجربیات زیسته خود از جامعه ایرانی را در قالبی تحلیلی ارائه کرده است (Browne, 1910).

درحالی‌که، بدوی، براون را به‌درستی یکی از ایران‌شناسان برجسته معرفی می‌کند، اما به تحلیل روش‌شناسی خاص او (ترکیب مشاهدات میدانی با تحلیل زبان‌شناختی) اشاره‌ای نمی‌کند، درحالی‌که این مورد در منابع دیگر از جمله *The Persian Revolution* کاملاً برجسته شده است.

۴-۲. دلایل زبانی و زبان‌شناختی

شباهت زبان فارسی به زبان‌های هندواروپایی باعث شد زبان‌شناسان اروپایی به آن علاقه‌مند شوند. برای مثال، ویلیام جونز با مطالعه اوزان شعری در شاهنامه و تطبیق آن با اوزان لاتینی، نخستین تلاش‌ها را در تحلیل عروض فارسی انجام داد (Jones, 1774: 51/269-273). همچنین اتور روسی و فردریش روکرت، با تألیف دستور زبان فارسی و ترجمه آثار کلاسیک فارسی، سهم مهمی در نظام‌مند کردن آموزش زبان فارسی در اروپا داشتند.

۴-۳. دلایل سیاسی و استراتژیک

کشورهای اروپایی (به ویژه انگلستان، آلمان و فرانسه) در حال گسترش نفوذ خود در خاورمیانه بودند و دانش از فرهنگ و زبان ایرانیان به آن‌ها در روابط دیپلماتیک کمک می‌کرد. بخش زیادی از برنامه‌های کشورهای غربی در خاورمیانه از طریق اطلاعات و آمار و گزارش‌هایی رقم خورد که سفیران و کارگزاران سیاسی و فرهنگی آن‌ها در سرزمین‌های اسلامی در اختیارشان قرار داده بودند.

ایران، به عنوان یک منطقه استراتژیک در میان رقابت‌های انگلستان، روسیه و بعداً آلمان قرار داشت در این راستا تلاش‌هایی زیادی صورت گرفت تا در رقابت شکل گرفته، هر کشور امتیازات بیشتری به خود اختصاص دهد و این ماجرا از دوران صفوی و قاجار تا پهلوی دوم ادامه داشت و بخش زیادی از آثار فرهنگ و تمدن ایران‌زمین را آشکار و پنهان از کشور خارج و در گنجینه موزه‌ها و کتابخانه‌های خود نگه‌داری کردند.

حضور در سفارت‌خانه‌ها یا مأموریت‌های سیاسی، خاورشناسانی چون باریبه دومنار، فردریش روزن و چارلز دفرمری را به ایران کشاند. این افراد، از طریق ارتباط مستقیم با مقامات، علما و متون فارسی، اقدام به نگارش گزارش‌ها، سفرنامه‌ها و فهرست‌برداری از نسخه‌های خطی کردند.

۴-۴. انگیزه‌های فردی و فلسفی

گروهی از خاورشناسان بدون وابستگی سیاسی، صرفاً به دلیل علاقه شخصی و انگیزه علمی، به ایران جذب شدند. چهره‌هایی چون لویی ماسینیون و هانری کربن، با علاقه به عرفان اسلامی و فلسفه اشراقی سهروردی، مطالعات عمیقی در این حوزه ارائه کردند. کربن با کتاب اسلام ایرانی، نه تنها شناختی ژرف از سنت فلسفی ایران فراهم کرد، بلکه ایران را به‌عنوان مرکز زنده حکمت معنوی در دوره معاصر بازنمایی کرد (Corbin, 1971). برخی از خاورشناسان مثل سر ویلیام جونز و ژان رییکا دورانی از عمر خود را در خاورمیانه گذرانده بودند و به این منطقه علاقه عمیقی پیدا کردند. این مسافرت‌ها منتهی به تجارب زیسته و کسب اطلاعات بسیاری برای آن‌ها می‌شد که می‌توان در سنت سفرنامه‌نویسی غربی از کم و کیف آن‌ها مطلع شد.

نگارنده در جدول زیر تقریباً نام همه خاورشناسانی که در فرهنگ کامل خاورشناسان، فعالیتی مرتبط با حوزه ایران‌شناسی داشتند را به همراه نوع مسئولیت‌ها و فعالیت‌های آن‌ها ذکر کرده است تا با دقت در شیوه کاری آن‌ها بتوان از دلایل و انگیزه‌های فردی یا اجتماعی آنان مطلع شد. البته شرط لازم این کار این است که پژوهش‌گران علاقه‌مند به این حوزه، آثار و نوشته‌های این دسته از خاورشناسان ایران‌شناس را مورد مطالعه و بررسی علمی قرار دهند:

جدول شماره ۱

نام خاورشناس	نوع مسئولیت‌ها	نوع فعالیت
جان آرتور آربری (۱۹۰۵-۱۹۶۹)	استاد زبان فارسی در مدرسه خاورشناسی و مطالعات آفریقایی	۱. چاپ کتاب سهم انگلیسی‌ها در آموزش زبان فارسی (۱۹۴۲م) ۲. چاپ پنجاه غزل از حافظ به همراه ترجمه انگلیسی ۳. چاپ رباعیات خیام (۱۹۴۹)
باریبه دومینار (۱۸۲۷-۱۹۰۸)	کنسول وابسته سفارت فرانسه در ایران صاحب کرسی زبان فارسی در کالج دو فرانس (۱۸۷۵م)	۱. آگاه به شهرهای ایران از طریق معجم البلدان حموی ۲. چاپ کتاب توصیف شهر قزوین (۱۸۶۱م) ۳. شعر در ایران، سخنرانی مقدماتی در کالج دو فرانس (۱۸۷۵م)
ادوارد برلون (۱۸۶۲-۱۹۲۶)	مدرس زبان فارسی در دانشگاه کمبریج (۱۸۸۸م)	۱. مسافرت به ایران و یادگیری زبان فارسی ۲. نگارش کتاب تاریخ ادبیات ایران ۳. نگارش کتاب یک‌سال در میان ایرانیان ۴. کتاب انقلاب ایران در (۱۹۰۵-۱۹۰۹)

نام خاورشناس	نوع مسئولیت‌ها	نوع فعالیت
ادوارد پالم (۱۸۴۰-۱۸۸۲)		۱. کتاب لغت‌نامه مختصر زبان فارسی (۱۸۷۴م)
ویلیام جونز (۱۷۴۶-۱۷۹۴)		۱. کتاب دستور زبان فارسی (۱۷۷۱م) ۲. تحقیق در شعر فارسی و تطبیق اوزان شعر حافظ و فردوسی با اوزان لاتینی و یونانی ۳. نشر متن فارسی لیلی و مجنون از هانفی
چارلز دفرمری (۱۸۲۲-۱۸۸۳)		ترجمه کتاب‌هایی چون تاریخ ساسانیان میر خواند و گلستان سعدی به زبان فرانسوی
جوانز دورن (۱۸۰۵-۱۸۸۱)		۱. تحقیق درباره لهجه مازندران با همکاری میرزا محمد شافی وابسته سفارت ایران در پطرزبرگ ۲. مقاله‌ای با عنوان ترجمه‌های فارسی انجیل‌های چهارگانه که ترجمه متنی است که نادرشاه دستور انجام آن را داده است.
لویی دوبزو فرانسوی (۱۷۹۸-۱۸۶۳)		۱. کتاب شهرهای ایران (۱۸۴۱م) ۲. ترجمه فرانسوی تاریخ طبری (۱۸۳۶م)
فردریش روزن (۱۸۵۶-۱۹۳۵)	سفیر آلمان در تهران دوره قاجار	۱. چاپ رباعیات خیام به آلمانی ۲. ترجمه بخشی از گلستان سعدی به آلمانی ۳. ترجمه بخشی از مثنوی معنوی مولوی به آلمانی
روزن‌زویگ اتریشی		۱. ترجمه متن یوسف و زلیخای جامی به آلمانی ۲. چاپ گزیده‌هایی از دیوان‌های بزرگترین شاعر صوفی ایرانی، جلال‌الدین رومی به آلمانی (۱۸۳۸م) ۳. ترجمه دیوان حافظ شیرازی به آلمانی
اتور روسی ایتالیایی (۱۸۹۴-۱۹۵۵)	کرسی زبان فارسی در دانشگاه رم	۱. کتاب دستور زبان فارسی نوین (۱۹۴۷م) ۲. فهرست نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه واتیکان (۱۹۴۸م)
فردریش روکرت آلمانی (۱۷۸۸-۱۸۶۶)		۱. کتاب داستان پهلوانی رستم و سهراب (۱۸۳۸م) ۲. ترجمه بوستان سعدی و شاهنامه به آلمانی ۳. سروده‌های سیاسی سعدی شیرازی (۱۸۹۴م)
ژان ریپکا (۱۸۸۶-۱۹۶۸)	استاد زبان فارسی دانشگاه پراگ	چاپ کتاب تاریخ ادبیات فارسی (۱۹۵۶م)
هلموت ریتر آلمانی (۱۸۹۲-۱۹۷۱)		۱. ترجمه الهی‌نامه عطار به آلمانی ۲. ترجمه کیمیای سعادت غزالی (۱۹۵۹م)
آندره دوریه فرانسوی (۱۵۸۰-۱۶۶۰)		- ترجمه گلستان سعدی به فرانسوی
ژولیوس مول آلمانی-فرانسوی (۱۸۰۰-۱۸۷۶)	استاد زبان فارسی در کالج دو فرانس (۱۸۴۷م)	۱. گزیده‌هایی درباره دیانت زرتشت ۲. چاپ متن شاهنامه فردوسی در ۷ جلد ۳. ترجمه فرانسوی شاهنامه
تئودور نولدکه آلمانی (۱۸۳۶-۱۹۳۱)		۱. یادگیری زبان فارسی و آشنایی با شاعران صوفی ایران به‌خصوص سعدی و عطار ۲. تحقیق درباره زبان مندائی و زبان سریانی جدید که در منطقه دریاچه ارومیه (شمال غرب ایران) رواج داشت

نام خاورشناس	نوع مسئولیت‌ها	نوع فعالیت
سیلوستر دو ساسی فرانسوی (۱۷۵۸-۱۸۳۸)	کرسی زبان فارسی کالج دو فرانس (۱۸۰۶م)	۱. گفتارهایی درباره آثار باستانی ایران (۱۷۹۳م) ۲. تحقیق در کتاب کلیله و دمنه (۱۸۱۶م)
سلیگمن		چاپ متن فارسی کتابی در زمینه پزشکی از ابوالحسن هروی بر اساس قدیمی‌ترین نسخه‌های خطی
آدولف شاک آلمانی (۱۸۱۵-۱۸۹۴)		۱. تحقیق و چاپ دو بخش از شاهنامه فردوسی، بخش اول اساطیر پهلوانان شاهنامه (۱۸۶۵م) و بخش دوم اشعار حماسی فارسی از فردوسی (۱۸۷۶م) - ترجمه رباعیات خیام
هانس هاینریش شایدر (۱۸۹۶-۱۹۵۷)	استاد کرسی ایران‌شناسی در دانشگاه برلین (۱۹۳۰م)	۱. چاپ آثاری در تصوف ایرانی، آیین مانوی ۲. مجموعه مطالعاتی با عنوان ایران‌شناسی (۱۹۳۴م)
گارسن دوساسی (۱۷۹۴-۱۸۷۸)		۱. چاپ منطق‌الطیر عطار نیشابوری به فارسی و فرانسوی (۱۸۵۷م) ۲. شعر فلسفی و دینی در میان ایرانیان (۱۸۶۴م)
ویلهلم گایگر آلمانی (۱۸۵۶-۱۹۴۳)		- رساله دکتری ترجمه پهلوی بخش اول وندیداد (۱۸۷۷م) - مشارکت در نگارش کتاب مختصر زبان‌شناسی ایرانی به عنوان یکی از منابع اصلی ایران‌شناسی تا زمان معاصر
لوبی ماسینیون	عضو جمعیت تحقیقات ایرانی (۱۹۳۴)	۱. تحقیقاتی درباره تصوف ایرانی به خصوص تصوف حلاج ۲. سلمان پاک و شکوفه‌های معنویت اسلام در ایران
هانری ماسیه فرانسوی (۱۸۸۶-۱۹۶۹)	استاد زبان فارسی در مدرسه ملی زبان‌های زنده شرقی (۱۹۲۷م)	- رساله دکتری تحقیقی در مورد سعدی شاعر (۱۹۱۹م) - کتاب فردوسی و حماسه ملی - ترجمه کتاب‌هایی چون بهارستان جامی، خسرو و شیرین نظامی، دانشنامه علائی، گرشاسب اسدی توسی، ویس و رامین جرجانی به زبان فرانسوی
یوهان فولرز آلمانی (۱۸۰۳)		- گزیده‌هایی از دیانت زرتشت (۱۸۳۱م) - گزیده‌هایی از شاهنامه برای دانشجویان (۱۸۳۳م) - چاپ و ترجمه آلمانی تاریخ سلجوقیان از میرخواند برای اولین بار بر اساس نسخه‌های خطی پاریس و برلین (۱۸۳۸م)
هانری کُربن (۱۹۰۳-۱۹۷۸)	رئیس مرکز ایران‌شناسی فرانسه (۱۹۴۵م) مدیر مرکز ایران‌شناسی در تهران	۱. همکاری با جمعیت ایران‌شناسی پاریس ۲. تحقیق و چاپ آثاری از سهروردی ۳. مجموعه کتاب‌شناسی ایرانی در ۲۲ جلد ضخیم ۴. کتاب درباره اسلام ایرانی (۱۹۷۱م)
رینولد نیکلسون (۱۸۶۸-۱۹۴۵)	استاد زبان فارسی دانشگاه لندن (۱۹۰۱م)	- ترجمه و شرح مثنوی ومعنوی مولوی به زبان انگلیسی و نشر فارسی آن - ترجمه گزیده‌ای از دیوان شمس - ترجمه تذکره‌الاولیای عطار نیشابوری (۱۹۰۵-۱۹۰۷)

مطابق داده‌های جدول فوق می‌توان میزان میل و گرایش خاورشناسان را به مباحث مختلفی چون تاریخ و تمدن ایران و اسلام، توجه به دیوان شاعران بزرگ فارسی زبان، بررسی مذاهب و فرقه‌های فعال در حوزه تمدن ایرانی اسلامی، تحقیق و چاپ آثار و نسخه‌های خطی مهم، ترجمه و تلخیص کردن منابع مشهور زبان و ادب فارسی، تحقیق در زبان‌های پهلوی و فارسی میانه و خط میخی و زبان‌های مندائی و سریانی، نگارش رساله‌های دکتری در موضوعات مرتبط با ایران‌شناسی، مطالعه و توصیف شهرهای ایرانی، نگارش خاطرات مسافرات خود به ایرانیان و... مشاهده کرد و اینکه معمولاً اهداف و انگیزه‌های هر یک از ایران‌شناسان متفاوت بوده است و به هر نسبت که میزان معاشرات و همنشینی آن‌ها با ایرانیان فارسی زبان بیشتر بوده و امکان مواجهه مستقیم را بیشتر داشتند به همان نسبت اطلاعات بیشتری را در آثار و نوشته‌های خود منعکس کرده‌اند؛ نظیر کاری که ادوارد براون و هانری ماسه بر اثر مسافرت به ایران و زندگی در میان ایرانیان انجام دادند.

عمده روش خاورشناسان در بررسی فرهنگ و تمدن ایرانی مبتنی بر مطالعه منابع فارسی زبان و بیان تجارب زیسته خود از حضور در میان ایرانیان بوده است. برای مثال ادوارد براون، شهرت خود را مدیون همین روش و رویکرد است که بخش زیادی از آن را در کتاب «یک‌سال در میان ایرانیان» بیان داشته و با مسافرت به ایران و حضور مستقیم در میان مردم ایران به اهمیت زبان فارسی پی برده و لغت‌نامه مختصر زبان فارسی را می‌نویسد. به‌علاوه موضوع انقلاب مشروطه ایران را در آن شرایط و روزگار مهم و قابل تحقیق می‌بیند.

۵. اشکال مختلف گرایش خاورشناسان به ایران

گرایش به فرهنگ و تمدن ایرانی در میان خاورشناسان از چند زاویه شکل و رونق گرفت که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

۱-۵. پیوند میان تمدن ایرانی و فرهنگ اسلامی

یکی از آن موارد پیوند میان تمدن ایرانی با اسلام بود. البته در چگونگی این پیوند و ارتباط نظراتی مطرح شده است که با زور و شمشیر بوده است یا با تبادل فرهنگی و تجاری و مانند آن. برای مثال گولدزیهر، یکی از آباء استشرق و شرق‌شناس برجسته، متخصص در زمینه تاریخ اسلام، حدیث و فرهنگ اسلامی، مقاله‌ای با عنوان «اسلام و دین پارسی» در کنفرانس بین‌المللی ادیان به سال ۱۹۰۰م ارائه داد که در مجلد ۴۳ مجله تاریخ ادیان چاپ شده است که در آن برای اولین بار تأثیر دین بر دولت کسریان (ایران) را در اسلام اولیه می‌نمایاند (نک. بدوی، ۱۳۷۵: ۳۳۴). گولدزیهر، در مقاله فوق به بررسی تأثیرات

زرتشتی‌گری بر اسلام به‌ویژه در زمینه‌های عقاید مربوط به آخرت؛ مباحث شیطان‌شناسی؛ اخلاق دوگانه (نیکی و بدی)؛ تأثیرات زبانی و مفهومی در قرآن و حدیث پرداخته است (Goldziher: 1900:1-20). بدوی در شرح گلدزیهر، برخلاف دانشنامه اسلام یا آثار دیگر نظیر (Waardenburg: 1998)، بیشتر زندگی‌نامه‌محور است تا تحلیل‌محور؛ درحالی‌که تفکر وی درباره اسلام ایرانی نقطه‌ای کلیدی در تاریخ‌نگاری اسلام در غرب بوده است.

۲-۵. مسافرت به ایران و تجربه زیسته

یک شکل دیگر تمایل خاورشناسان به ایران، مسافرت‌هایی بود که به ایران داشتند. از این طریق، زمینه‌آشنایی بیشتر و نزدیک آنان با ایرانیان فراهم می‌شد. هانری ماسه استاد زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه سوربن و عضو مؤسسه فرانسه برای تحقیقات اسلامی و خاورمیانه به ایران چندین سفر داشت. در ۱۹۳۴م در کنگره‌هایی که به مناسبت هزارمین سال تولد فردوسی شاعر بزرگ ایرانی برگزار شد، شرکت کرد (بدوی، ۱۳۷۵: ۳۸۷). حتی او به پاره‌ای از مسائل ایران معاصر هم پرداخت. برای نمونه، در سال ۱۹۳۵ مقاله‌ای با عنوان «بی‌حجابی زنان ایرانی» پیش از انقلاب ایران نوشت (همان، ۳۸۸). این مقاله قبل از انقلاب اسلامی ایران نوشته شده بود و به تحولات اجتماعی و وضعیت زنان در ایران دوره پهلوی اول می‌پرداخت. همچنین، یکی از اولین آثار غربی است که به‌صورت علمی و بدون تعصب به تحولات اجتماعی در ایران معاصر پرداخته است.

ژان ریپکا، استاد زبان فارسی و ادبیات مقایسه‌ای در دانشگاه چارلز پراگ، یکی از بنیانگذاران ایران‌شناسی در جمهوری چک به ایران سفر کرد و مدتی طولانی را در آنجا اقامت کرد و به تحقیقات خود درباره ادبیات فارسی به‌خصوص شعر و عروض فارسی پرداخت. کتاب اصلی‌اش تاریخ ادبیات فارسی را که از فتح ایران توسط مسلمانان تا پایان قرن نوزدهم شامل می‌شد، به سه زبان چک، آلمانی و انگلیسی چاپ کرد (بدوی، بی تا: ۱۸۵).

ریپکا به مدت چند سال در ایران اقامت داشت. در دوران جنگ جهانی دوم به عنوان مترجم و کارشناس ایران در خدمت دولت چکسلواکی قرار داشت. به‌طور عمیقی، در ادبیات فارسی، شعر و عروض فارسی تخصص داشت. وی، یکی از اولین محققان غربی بود که شعر فارسی را از نظر سبک‌شناسی، بلاغت و عروض به‌طور علمی و مستند بررسی کرد. به‌خصوص به تفکیک انواع وزن‌های شعری فارسی و نحوه استفاده از آن‌ها در اشعار شعرایی چون حافظ، فردوسی، سعدی و نظامی پرداخت. سفر و اقامت طولانی مدت ریپکا در ایران به او کمک کرد تا با فرهنگ زبانی و ادبی ایرانیان آشنا شود. این تجربه شخصی، به فهم عمیق‌تر از ادبیات فارسی و شعر قدیمی اسلامی کمک کرد (نک: بدوی، بی تا: ۱۸۵).

۳-۵. علاقه به تحقیقات علمی درباره ایران

یک شکل دیگر عبارت بود از علاقه به مطالعه و تحقیق علمی درباره فرهنگ و تمدن ایرانی بود. برای نمونه هنریک ساموئل نیبرگ (۱۸۸۹-۱۹۷۴)، خاورشناس سوئدی به خاطر تحقیق درباره تأثیر گرایش‌های دینی ایرانی پیش از اسلام بر شکل‌گیری برخی اندیشه‌های متکلمین مسلمان به تحقیقات ایران‌شناسی کشیده شد و از متخصصین بزرگ ایران‌شناسی گردید تا حدی که بخشی از اسناد پهلوی ایرانی نوشته شده به فارسی میانه در عصر ساسانیان و از این مهم‌تر متنی درباره پهلوی را در سال ۱۹۲۸ و ۱۹۳۱ تحقیق و چاپ کرد. کتاب «دین‌های ایران باستان» را در ۱۹۳۷ م نوشت که هانس شایدر آن را به آلمانی ترجمه کرد (نک. بدوی، ۱۳۷۵: ۴۲۳-۴۲۴).

هانس هایرینش شایدر آلمانی (۱۸۹۶-۱۹۵۷)، که رساله دکتری‌اش در دانشگاه برسلاو با عنوان «حسن بصری، پیشوای تابعین و رهبر زاهدین» بود، از طریق تحقیقات لوئی ماسینیون درباره تصوف حلاج، با فرهنگ و تمدن ایران زمین آشنا شد. همین امر زمینه‌آشنایی و شاگردی وی نزد مارکوارت (۱۸۶۴-۱۹۳۰)، استاد ایران‌شناسی دانشگاه برلین را فراهم کرد که با فوت مارکوارت، او بر کرسی ایران‌شناسی آن دانشگاه منصوب شد. در همین راستا، شایدر، در سال ۱۹۲۲ دکترای دوم خود را با نوشتن رساله‌ای درباره شاعر بزرگ ایرانی، حافظ شیرازی تحت عنوان «مطالعاتی درباره حافظ» اخذ کرد و در مجموعه تحقیقات برگرفته از همین رساله به مقایسه شعر و اندیشه حافظ و گوته‌ی آلمانی هم پرداخت. علاقه‌اش به تمدن ایرانی او را به سمت مطالعات و تحقیقاتی درباره تصوف ایرانی و آیین مانوی و مانویت و مسلمانان هم سوق داد (نک. بدوی، ۱۳۷۵: ۲۴۸-۲۵۰).

ویلهلم گایگر آلمانی، به زبان پهلوی و متون زرتشتی و اوستایی توجه نشان داد حتی معتقد شد که زبان پهلوی، زبان خالص ایرانی است. او با نوشتن کتاب «تمدن شرقی ایران در قرون قدیم» در ۲ جلد (آکسفورد، ۱۸۸۵ م) به حدی مشهور شد که هانس شایدر گفت: «این کتاب ابزارهایی به دست می‌دهد که هیچ محقق در زمینه ایران‌شناسی از وجود آنها بی‌نیاز نیست و جای آن را چیزی نگرفته و بسیار بعید است که کهنه شود» (بدوی، ۱۳۷۵: ۳۱۳). به‌علاوه، گایگر به تحقیق درباره لهجه‌های بلوچی و افغانی هم پرداخته و در این زمینه مقالاتی هم چاپ کرده است (نک. همان، ۳۱۲-۳۱۵).

۴-۵. علاقه و آشنایی با زبان و فرهنگ و ادبیات فارسی

یک شکل دیگر هم علاقه و تسلط به زبان فارسی بود. برای مثال، ژوزف ون هامر اتریشی (۱۷۷۴-۱۸۵۶) که به فارسی تسلط داشت، کتاب «تأملات مارکوس اورلوپوس» را به فارسی ترجمه کرد و

در گفتگوهای تجاری با هیأت ایرانی اعزامی از طرف شاه ایران با آنان به فارسی سخن می‌گفت (نک. بدوی، ۱۳۷۵: ۴۴۹). مارتین هوتسما خاورشناس هلندی (۱۸۵۱-۱۹۴۳)، هم به جهت آشنایی با زبان فارسی، گزیده‌هایی از خمسه نظامی و مجموعه متون مربوط به تاریخ سلجوقیان را در چهار جلد که ۲ جلد آن به فارسی بود، تالیف کرد (نک. همان، ۴۵۸).

ادوارد براون چهره شاخص ایران‌شناسی در میان غربیان به فرهنگ و تمدن ایران توجه زیادی نشان داد. چون او از یک سو زبان فارسی را نه به عنوان یک زبان بلکه به عنوان وسیله‌ای که تفکر و تمدن ایرانیان را منتقل می‌کرد، می‌شناخت از همین رو تلاش کرد تا آثار مهمی از زبان و ادبیات فارسی همچون چهار مقاله نظامی را تحقیق و چاپ کند. در کنار آن، فهرست کامل نسخه‌های خطی در دانشگاه کمبریج را در چهار مجلد چاپ کرد. از سویی اوضاع سیاسی ایران برایش مهم شده بود؛ هم از جهت اینکه روسیه و انگلیس و فرانسه به دنبال منافع و مطامع خود در ایران بودند و او با این طرز برخورد آنها شدیداً مخالف بود، هم از این جهت که فرقه‌های نوظهوری چون باب و بهائیت در خفا آیین خود را تبلیغ می‌کردند و تحت تعقیب و آزار بودند، لذا براون کوشید تا به اسناد و نوشته‌های آنها دست پیدا کند و تحقیقاتی در این زمینه هم انجام دهد (بدوی، ۱۳۷۵: ۴۲).

براون، به عنوان یک شرق‌شناس واقع‌گرای بریتانیایی، علاقه فراوانی به ایران و تحولات سیاسی آن داشت. او در طول سفرهای متعددش به ایران در دهه ۱۸۸۰ تا ۱۹۰۰، شاهد تحولات داخلی ایران شد و به ویژه در طول انقلاب مشروطه، حضور مستقیم در این اتفاقات داشت. او کتاب *انقلاب ایران ۱۹۰۵-۱۹۰۹* را به خاطر چند دلیل مهم نوشت که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

۱. مستندسازی از یک انقلاب مهم در خاورمیانه بود. براون معتقد بود که انقلاب مشروطه ایران یک رویداد استثنایی در تاریخ اسلامی است که نشان‌دهنده تمایل به تغییر و اعتراض مردم به استبداد است (Browne, 1910: 5-25).
 ۲. انتقاد از سیاست دولت قاجار و حمایت از حرکت مشروطه. براون شخصاً به انقلاب مشروطه و اهداف آن ایمان داشت و در مقالات و کتاب‌هایش از مشروطه‌خواهان حمایت کرد (Ibid, 1910: 120-145).
 ۳. نقد نقش بی‌طرفی غرب و بریتانیا در قبال تحولات ایران. او در کتاب خود نسبت به عدم پشتیبانی انگلستان از دموکراسی در ایران انتقاد می‌کند و معتقد است که غرب باید در توسعه نظام‌های مدرن در کشورهای اسلامی مشارکت مثبت داشته باشد (Ibid, 1910: 43-432).
- ویلیام جونز انگلیسی هم به فرهنگ و تمدن ایران زمین از ناحیه ادبیات و شعر آن توجه نشان داد.

او برای اولین بار نمونه‌ای از شاهنامه و غزلیات حافظ را برای اروپائیان معرفی و آنها را با سبک شعری آنها آشنا کرد (نک. بدوی، ۱۳۷۵: ۱۱۱).

جونز، شاهنامه را یک اپوس ملی معرفی کرد که شامل تاریخ میثولوژیک و واقعی ایران باستان سبک منحصر به فرد شعری ارزش‌های انسانی و ملی عمیق او آن را «شاهکاری از شاعری ایرانی» نامید و آن را در ردیف آثار بزرگ ادبیات جهان قرار داد.

ویلیام جونز اولین شخص در غرب بود که غزلیات حافظ را به صورت جدی بررسی و ترجمه کرد. در سال ۱۷۷۱، چند غزل از حافظ را به انگلیسی ترجمه کرد. در مقدمه ترجمه‌اش، از حافظ به عنوان یک شاعر عاشقانه و فلسفی یاد کرد. او حافظ با شکسپیر و میلتن را مقایسه کرد و اظهار داشت که شعر حافظ در زیبایی و عمق، از شعر اروپایی پیشی می‌گیرد. ترجمه‌های او از حافظ در انگلیس و آلمان اثر زیادی گذاشت و به تأثیرگذاری بیشتر ادبیات فارسی بر رمانتیسم اروپا کمک کرد (Jones, 1774: 269-273). آشنایی با زبان و فرهنگ فارسی در مواردی هم سبب شد که مستشرقانی چون آدولف شاک آلمانی، عضو آکادمی علوم پروس که با مطالعه کتاب پهلوانان ایران نوشته گورس با زبان و ادبیات فارسی علاقه‌مند به داستان پهلوانان اساطیری ایران شده بود، درباره اصالت زبان فارسی و میزان انتزاع آن با زبان عربی تحقیق بیشتری نماید و در نهایت متوجه شود که تنها فردوسی شاعر بود که توانسته بود خود را از امتزاج فارسی با عربی رهایی داده باشد (نک. بدوی، ۱۳۷۵: ۲۳۹). شاک، نقش مهمی در افزایش آگاهی اروپاییان از شعر و ادبیات فارسی داشت. کارهای او زمینه‌ساز ترجمه‌های ادبیات فارسی به زبان آلمانی شد. اشعار او و همچنین ترجمه‌هایش از شاعران ایرانی، تأثیر مستقیمی بر جنبش‌های ادبی آلمانی داشت.

یوهان فولرز آلمانی، استاد زبان‌های شرقی، یکی از شخصیت‌های محوری در توسعه ایران‌شناسی و شرق‌شناسی در آلمان قرن نوزدهم محسوب می‌شود. او به واسطه آشنایی‌اش با زبان فارسی در کنار زبان‌های سانسکریت و عربی و عبری به فرهنگ و تمدن ایرانی از چند زاویه اهمیت نشان داد: نخست اینکه او تحقیقاتی درباره دیوان شاعران بزرگ ایرانی چون حافظ و فردوسی انجام داد، دیگر اینکه اصول و دستور زبان فارسی را با زبان‌هایی چون سانسکریت و زندی و پهلوی مقایسه نموده و در آخر، چند کتاب در این زمینه چاپ کرده است (نک. بدوی، بی‌تا، ۲۶۲). فولرز نقش مهمی در افزایش آگاهی اروپاییان از ادبیات و زبان فارسی داشت. کارهای او زمینه‌ساز توسعه ایران‌شناسی در آلمان و همچنین درک صحیح‌تر از تمدن ایرانی در غرب بود. این رویکرد علمی، تأثیر مستقیمی بر ترجمه‌های ادبیات فارسی به زبان‌های اروپایی داشت (نک. همانجا).

۵-۵. شغل سفارت و دسترسی به منابع

فریدریش روزن آلمانی، به‌واسطه اینکه پدرش سفیر آلمان در بیروت و تهران بود به حوزه سیاست و مطالعه فرهنگ ایران کشانده شد و به سبب علاقه‌اش به فرهنگ ایرانی، در سال ۱۸۹۰ میلادی، با همکاری ناصرالدین‌شاه قاجار کتاب گرامر مدرن فارسی را به چاپ رساند (Theilhaber, 2020). این علاقه تا آن حد بود که کتابی با عنوان «ایران در کلمه و تصویر» (*Iran im Wort und Bild*) به سال ۱۹۵۵ درباره سرزمین و ملت ایران نوشت و در آن کتاب به توصیف جغرافیا، گیاهان، حیوانات، ادیان، علوم، ادبیات، هنرها، موسیقی، اقتصاد، تاریخ، قانون، سیستم پارلمانی، ارتش و سیاست خارجی ایران پرداخت (نک: بدوی، بی تا: ۱۷۱).

روزن، یکی از بنیان‌گذاران ایران‌شناسی در آلمان است. کارهای او به افزایش تعامل فرهنگی بین ایران و آلمان کمک کرد. در سال ۱۹۱۹، روزن به عنوان سفیر آلمان در ایران منصوب شد و نقش مهمی در روابط دیپلماتیک دو کشور داشت.

۶. نتیجه‌گیری

مطالعات ایران‌شناسی در میان خاورشناسان، حاصل پیوندی پیچیده از انگیزه‌های علمی، فلسفی، زبانی، سیاسی و شخصی است. همان‌گونه که بررسی شرح‌حال مستشرقان در کتاب «فرهنگ کامل خاورشناسان» عبدالرحمان بدوی نشان داد، ایران نه‌تنها به عنوان یک جغرافیای تاریخی، بلکه به‌مثابه یک تمدن اندیشه‌محور و ادبیات‌محور، مورد توجه ویژه این محققان بوده است. در این پژوهش تلاش شد تا با رویکردی توصیفی-تحلیلی و تطبیقی، گرایش‌های ایران‌شناسانه خاورشناسان معرفی شده در اثر بدوی، استخراج و تحلیل شود. نتایج به‌دست آمده نشان داد که خاورشناسان از طریق طیف متنوعی از فعالیت‌ها، نظیر: تحصیل و تدریس زبان فارسی در دانشگاه‌های غربی؛ ترجمه و تفسیر متون کلاسیک ادب فارسی؛ تحقیقات میدانی و سفرنامه‌نویسی؛ مطالعات تطبیقی در زمینه عرفان، فلسفه اسلامی و تمدن ایران پیش از اسلام به‌صورت عمیق در ایران‌شناسی مشارکت داشتند. هرچند بدوی این اطلاعات را گردآوری کرده، اما ارزیابی پژوهش نشان داد که بسیاری از تحلیل‌های او فاقد جهت‌گیری تحلیلی، دسته‌بندی موضوعی یا تأملات انتقادی در معرفی شخصیت‌هاست. در مواردی، اطلاعات به شکل گزینشی و فاقد جزئیات علمی یا با حذف ابعاد مهم ارائه شده‌اند (به‌ویژه در معرفی چهره‌هایی چون ماسینیون، کربن، براون و ریپکا) از سوی دیگر، مقایسه با سایر منابع مرجع چون دانشنامه اسلام، آثار گلدزیهر و پژوهش‌های مدرن‌تر در مطالعات پسااستشراقی نشان داد که نگاه بدوی، با وجود

جامعیت اولیه، همچنان متأثر از محدودیت‌های روش‌شناسی سنتی و دیدگاه‌های شخصی بوده است. در نتیجه، این تحقیق نشان داد که اثر بدوی علاوه بر آنکه منبعی مرجع برای شناخت اولیه مستشرقان است، خود نیازمند بازخوانی انتقادی و بازسازی تحلیلی است. همچنین این پژوهش تأکید می‌کند که ایران‌شناسی در میان خاورشناسان یک پدیده سطحی یا تبعی نبوده، بلکه حوزه‌ای مستقل، پیچیده و چندبُعدی است که در آن مفاهیم سیاسی، ادبی، دینی، و فرهنگی با هم تلاقی می‌یابند. این تحلیل می‌تواند زمینه‌ساز مطالعات جدیدتر در حوزه بررسی بازنمایی ایران در آثار خاورشناسی؛ نقد روش‌شناسی فرهنگ‌نگاری در آثار جهان اسلام و بررسی تطبیقی منابع مشابه مانند دانشنامه‌ها و دایرةالمعارف‌های غربی درباره ایران باشد و در مسیر ارتقای پژوهش‌های بومی در نقد خاورشناسی مؤثر واقع شود.

منابع

- آشوری، داریوش. (بی‌تا). *ایران‌شناسی چیست؟*، تهران: انتشارات آگاه.
- بدوی، عبدالرحمان. (۱۳۷۵ش). *فرهنگ کامل خاورشناسان*، ترجمه شکرالله خاکرند، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- بدوی، عبدالرحمن. (۲۰۰۱م). *سیره حیاتی*، بیروت، المؤسسة العربیه للدراسات و النشر.
- بدوی، علی. (بی‌تا). *ایران‌شناسی در آلمان*، تهران: انتشارات فرهنگستان علوم ایران.
- تمدن، حمیدرضا. (۱۳۹۹ش). نو اندیشان دینی جهان عرب (۳)، *آینه پژوهش*، سال سی و یکم، شماره ۴.
- سحاب، ابوالقاسم. (۱۳۱۷). *فرهنگ خاورشناسان*، تهران: شرکت طبع کتاب.
- عقیقی، نجیب. (۱۹۶۴). *المستشرقون*. مصر: دار المعارف.
- علی الصغیر، محمد حسین. (۱۴۲۰ق). *المستشرقون و الدراسات القرآنیة*، بیروت، دار المورخ العربی.
- Browne, E. G. (1910). *The Persian revolution of 1905-1909*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldziher, I. (1900). *Islam und das Parsentum*. In *Archiv für Religionswissenschaft*, Band 3, Heft 2, 1-50.
- Jones, S. W. (1774). *An Ode to Harpocrates, in Imitation of a Persian Poem*. *Monthly Review*, Vol. 51, 269-273.
- Theilhaber, A. (2020). *Friedrich Rosen: Orientalist scholarship and international politics*. Berlin: De Gruyter Oldenbourg.
- Waardenburg, J. (1999). *Muslim perceptions of other religions: A Historical Survey*. Princeton University Press.

References

- Al-Badawi, A. R. (1996). *Farhang-e kamel-e khavarshenāsān [Encyclopedia of Orientalists]*. Trans. Shokrollah Khakerand. Qom: Daftar-e Tablighat-e Eslami. [In Persian]
- Al-Badawi, A. R. (2001). *Sirat hayati [My Intellectual Biography]*. Beirut: Al-Mu'assasa al-'Arabiyya li'l-Dirasat wa'l-Nashr. [In Arabic]
- Al-Badawi, A. R. (n.d.). *Iran-shenasi dar Alman [Iranology in Germany]*. Tehran: Academy of Sciences of Iran. [In Persian]
- Ali al-Saghir, M. H. (1999). *Al-mustashriqun wa al-dirasat al-Qur'aniyya [Orientalists and Qur'anic Studies]*. Beirut: Dar al-Mu'arrikh al-'Arabi. . [In Arabic]
- Ashouri, D. (n.d.). *Iran-shenasi chist? [What Is Iranology?]*. Tehran: Agah Publications. [In Persian]
- Browne, E. G. (1910). *The Persian revolution of 1905-1909*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldziher, I. (1900). *Islam und das Parsentum*. In *Archiv für Religionswissenschaft*, Band 3, Heft 2, 1-50.
- Jones, S. W. (1774). *An Ode to Harpocrates, in Imitation of a Persian Poem*. *Monthly Review*, Vol. 51, 269-273.
- Sahab, A. (1938). *Orientalist Culture*, Tehran: Book Publishing Company. [In Persian]
- Aqiqi, N. (1964). *The Orientalists*. Egypt: Darul Ma'arif. [In Arabic]
- Tamaddon, H. R. (2020). New religious intellectuals of the Arab world (3). *Ayeneh Pajouhesh*, 31(4). [In Persian]
- Theilhaber, A. (2020). Friedrich Rosen: *Orientalist scholarship and international politics*. Berlin: De Gruyter Oldenbourg.
- Waardenburg, J. (1999). *Muslim perceptions of other religions: A Historical Survey*. Princeton University Press.